

BERSU, VON MERHART ȘI ELEVUL LOR ION NESTOR

Mircea Babeș

Motto:

*...die Zukunft meines
Werkes liegt bei Euch, nicht
mehr bei mir (Gero von
Merhart, 1940)*

Articolul de față¹ este dedicat unui caz aparte de „internaționalism” în arheologia europeană din perioada dintre cele două războaie mondiale. Analizând, în baza unor fonduri arhivistice inedite, legăturile dintre cel ce avea să devină marele arheolog român **Ion Nestor (1905-1974)** și mentorii săi germani, **Gerhard Bersu (1889-1964)** și **Gero von Merhart (1866-1959)**, voi încerca în primul rând să reconstitui evoluția tânărului Nestor în etapa decisivă a formării sale în mediul academic german (1928-1932) și în anii care au urmat până la cel de-al II-lea Război Mondial, când excelențele sale performanțe i-au asigurat deja o solidă și durabilă poziție de vârf în arheologia românească și europeană. Pornind de la acest caz particular, cred, pe de altă parte, că vom putea mai bine înțelege evoluția generală a relațiilor dintre arheologia germană și cea română, care anterior, mai precis în anii Primului Război Mondial (ocupația germană din 1917-1918), au cunoscut și manifestări care ar putea fi considerate drept negative din punctul de vedere al principiilor de drept și al eticii profesionale.

Astăzi, la aproape patru decenii de la moartea sa, nu există îndoială că Ion Nestor a fost cel mai important savant roman al secolului XX în câmpul arheologiei pre- și protoistorice (fig. 1)². Și-a făcut primele studii

¹ Într-o primă formă, această lucrare a fost prezentată la cea de a XIV-a Conferință a Asociației Europene a Arheologilor (EAA) de la La Valetta (Malta), din septembrie 2008; cf. M. Babeș, **Bersu, von Merhart and their pupil Nestor**, în **Abstracts Book. European Association of Archaeologists. 14th Annual Meeting**, Malta, 2008, p. 39.

² A se vedea contribuțiile dedicate de foștii elevi, colaboratori și colegi, cu prilejul centenarului nașterii sale, în volumul **In memoriam Ion Nestor**, Buzău, 2005 (ed. P. Roman și D. Ciobanu), publicat de Muzeul Județean Buzău; același muzeu, în colaborare cu Institutul de Arheologie din București, a organizat în august 2005 expoziția documentară **Ion Nestor, părintele arheologiei românești**. V. și necrologiile

superioare la Universitatea din București (licență în studiile clasice, 1926) și s-a specializat apoi în arheologie, între 1928-1932, în Germania, la universitățile din Berlin și Marburg/Lahn, la cea din urmă susținând teza de doctorat la 27 aprilie 1932. Din 1925 și până la sfârșitul vieții Nestor a fost colaborator permanent al Muzeului Național de Antichități (MNA) din București, devenit în 1956 Institutul de Arheologie al Academiei Române, progresând de la poziția de asistent la cea de șef al secției preistorice. Între 1947 și 1951 el a fost chiar directorul Muzeului, iar din 1945 până la pensionare, în 1973, a fost și profesor de arheologie la Universitatea din București. În 1955 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, dar era încă din 1933 membru corespondent al Institutului Arheologic German (DAI). O mărturie a marelui său prestigiu internațional a fost și alegerea sa, la mijlocul anilor 50 ca membru al Consiliului Permanent al Uniunii Internaționale de Științe Pre- și Protoistorice (UISPP). Activitatea și opera sa de o calitate excepțională nu pot fi prezentate în câteva cuvinte. Trebuie totuși amintite aici marile sale săpături de la Glina, Sărata Monteoru, Dridu, Suceava și Bratei. La fel trebuie menționat faptul că lucrările sale, tratând atât preistoria cât și epoca migrațiilor și evul mediu timpuriu, au fost publicate în cele mai prestigioase reviste de specialitate din România (*Dacia*, *SCIVA*, *Sargetia*) și din străinătate (*PZ*, *WPZ*, *ESA*, *Arch.Rozhledy*). Lucrarea sa fundamentală, **Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien**, publicată la Frankfurt am Main în anuarul 22. *BerRGK* 1932 (1934), este în esență rezultatul fericit al anilor de studii în Germania, sub protecția și îndrumarea lui Bersu și von Merhart, și al primelor sale cercetări întreprinse în teren și în muzeele din țară. Așa cum fericit formula savantul vienez Richard Pittioni în 1934, „lucrarea lui Nestor reunește exactitatea cercetării germane cu cunoașterea aprofundată a materialului, proprie învățatului național”³. În fapt, această lucrare a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării cercetării arheologice din România până în zilele noastre. Astăzi, după trei sferturi de veac, deși în multe privințe depășită prin înmulțirea considerabilă a noilor descoperiri și, din păcate, mai puțin consultată datorită tot mai slabei cunoașteri a limbii

publicate de M. Babeș, în *SCIVA* 26, 1975, 1, p.3-8, și de Gh. Ștefan, în *Dacia*, N.S. XIX, 1975, p.5-8 (cu lista publicațiilor lui I. Nestor), precum și de M. Babeș în revista *Archeologia*, Paris-Dijon, 91, 1976, p. 9.

³ R. Pittioni, recenzie la **Der Stand**, în *WPZ* 21, 1934, p. 158-159.

germane în rândurile specialiștilor, ea este încă privită ca marcând un moment crucial în modernizarea arheologiei românești la începutul anilor 30 ai secolului trecut⁴.

În esență, sub acest aspect îmi propun să analizez contribuția arheologiei germane, exemplar ilustrată prin sprijinul consistent, necondiționat, generos, acordat lui Nestor de Gerhard Bersu și de Gero von Merhart. Baza documentară de care am dispus este considerabilă ca dimensiuni și nu poate fi aici rezumată. Este vorba în principal de fondurile de documente Nestor (în principal corespondență, în ambele sensuri) din arhiva Comisiunii Romano-Germanice (*Römisch-Germanische Kommission* = RGK) de la Frankfurt am Main și din arhiva Seminarului de Preistorie (*Vorgeschichtliches Seminar*) al Universității din Marburg/Lahn⁵. La acestea se adaugă arhiva privată Nestor, păstrată la Institutul de Arheologie din București (IAB) și parțial în posesia familiei, cu numeroase documente acoperind întreaga viață a savantului⁶. Fără excepție documentele în discuție sunt inedite, iar studiul lor, cu aprobarea generoasă a instituțiilor respective și a familiei, este încă la început. Totuși, încă din faza actuală a cercetărilor putem semnală și

⁴ Este motivul pentru care autorul acestor rânduri, în colaborare cu Rodica și Nikolaus Boroffka, pregătește o ediție românească a **Stand**-ului, însoțită de un studiu introductiv și de numeroase documente din arhivele menționate mai jos (nota 5), traduse de asemenea în limba română și comentate din perspectiva genezei acestei opere.

⁵ În ambele arhive se află originale ale scrisorilor trimise de Nestor (majoritatea scrise de mână) și copiile scrisorilor dactilografiate adresate lui Nestor de Bersu, Merhart sau alte persoane din cele două instituții, precum H. Zeiß sau J. Werner. În total, **Fondul Nestor** din *Arhiva RGK* (cod 945) cuprinde 390 de file numerotate, datând din anii 1929-1941, în timp ce fondul **Seminar Marburg** conține doar 42 documente nenumerotate, mai ales scrisori, din anii 1931-1942. Am putut cerceta întregul **fond Nestor** de la Frankfurt și am căpătat un număr important de copii, în iulie 2007, grație ospitalității și spiritului de colaborare al foștilor directori ai RGK, prof.dr. Siegmund von Schnurbein și dr. Friedrich Luth. Anterior, în anul 1998, cu prilejul participării la cel de-al V-lea colocviu internațional al Seminarului de Preistorie al Universității din Marburg, prin bunăvoința dr. Claus von Carnap-Bornheim mi s-au pus la dispoziție copiile celor 42 de documente provenind de la Nestor sau adresate lui.

⁶ O parte a arhivei personale a fost predată de soția savantului, regretata doamnă Roza Nestor (născută Labin), în grija autorului acestui studiu pentru a fi păstrată, ordonată și studiată. Urmașii – fiica, dr. Ioana Bruckner, prematur decedată, și ginerele, prof.dr. Ion Bruckner – păstrează o serie de documente personale, fotografii și corespondență privată, pe care le-au pus la dispoziție cu ocazia expoziției de la muzeul din Buzău, din 2005, și care pot fi în continuare studiate.

chiar publica extrase din unele documente care, cum vom vedea conțin informații relevante pentru reconstituirea „perioadei germane” (1928-1932) din viața și activitatea lui Nestor.

Prima întrebare la care trebuie răspuns este: de ce și cum a ajuns Nestor să studieze în Germania? O explicație ar fi aceea a unei tradiții deja constituite prin personalități importante ale științelor antichității din România, mari profesori și cercetători, care și-au făcut studiile în mediul german sau austriac: Grigore Tocilescu, primul director al Muzeului Național de Antichități și profesor de istorie antică și epigrafie al Universității din București între 1881 și 1909, a studiat la Praga și Viena cu Otto Hirschfeld; George Murnu, cel mai longeviv profesor de arheologie al universității bucureștene (între 1908 și 1939), a studiat la München cu W. Furtwängler și a lucrat la Atena cu W. Dörpfeld; Vasile Pârvan, directorul MNA și profesor la Universitatea din București, liderul necontestat al arheologiei românești între 1910 și anul morții sale timpurii, 1927, și-a făcut studiile la Berlin, Jena și Breslau, unde și-a luat doctoratul cu Conrad Cichorius (1908); în sfârșit, I. Andrieșescu, primul conferențiar (1923), apoi profesor de preistorie al universității bucureștene (1927), urmasă și el, după doctoratul susținut la Iași în 1911, o specializare la Berlin, cu Gustav Kossinna și Hubert Schmidt (1913-1915)⁷. Nu este deci de mirare că cei doi din urmă, Pârvan și Andrieșescu (fig. 1/3 și 2), l-au îndrumat pe Nestor spre Berlin „pentru studii de specializare în Preistorie”. Într-o lucrare redactată în 1931-1932, rămasă până acum inedită, Nestor vorbește de sprijinul și „îndemnul expres” al profesorilor săi de a se informa „cât mai complet și mai amănunțit asupra materialului preistoric provenind din țara noastră” păstrat la Secțiunea Preistorică a Muzeelor de Stat din Berlin⁸. Alături de atașamentul celor

⁷ M. Babeș, **Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România**, în *SCIVA* 32, 1981, 3, 319-330; idem, **Von Odobescu bis Nestor. Der Werdegang des archäologischen Studiums in Rumänien bis zur kommunistischen Machtergreifung**, în: *Die Anfänge der ur- und frühgeschichtlichen Archäologie als akademisches Fach (1890-1930) im europäischen Vergleich*, Berlin, 2005, 237-248.

⁸ I. Nestor, **Scurtă privire asupra materialului preistoric românesc aflător la „Muzeul de Preistorie” din Berlin (Germania)**, manuscris de 10 pagini, nedatat, semnat „Ion Nestor. Asistent al Muzeului de Antichități”, păstrat în arhiva personală de la IAB. Referirea la monografia **Cucuteni** a lui Hubert Schmidt, aflată „în momentul când scriu aceste rânduri sub tipar”, ne arată că textul datează cel mai târziu din primele luni ale anului 1932. În acest text găsim o trimitere la revista *Viața Românească* din 1931, iar cartea lui Schmidt a apărut în 1932, probabil nu multă vreme după adaosul

doi profesori față de școala istorico-arheologică germană, interesul științific pentru aceste materiale, în special pentru acelea provenind din săpăturile întreprinse de Hubert Schmidt, Carl Schuchhardt și Leo Frobenius în România de sud în anii 1917-1918, în condițiile ocupației germane⁹, pare să fi fost motivul determinant pentru a-l trimite pe Nestor la studii la Berlin și nu în altă parte. În aceeași vreme, cei mai mulți elevi ai lui Pârvan, chiar și aceia înclinați spre preistorie, precum soții Hortensia și Vladimir Dumitrescu, erau îndrumați la studii în Italia, la Școala Română întemeiată de acesta în 1921 la Roma. Că Nestor a luat în serios îndemnul măștrilor săi o dovedește chiar lucrarea menționată mai sus, din care aflăm că studentului român i se asigurase accesul la materialul arheologic românesc, inclusiv la acela din „Studiensammlung” și din magazine, neprelucrate. Pentru cele mai multe dintre aceste descoperiri Nestor a câpătat chiar acordul de a le publica¹⁰.

Ajuns la Berlin la începutul anului 1928, Nestor a avut șansa de a avea la Friedrich-Wilhelms-Universität o serie de eminente profesori, precum Max Ebert, Wilhelm Unverzagt, Albert Kieckebusch, G. Rodenwaldt, F. Noack și R. Thurnwald (fig. 3). Neșansa a făcut însă ca Max Ebert, urmașul lui Kossinna la catedră, să moară prematur, în noiembrie 1929; pentru Nestor se punea deja problema găsirii unui *Doktorvater* și a unei alte universități unde să poată dobândi mult râvnitul titlu de *Dr. Phil.* Din fericire, exact în acest moment în viața sa intervine în chip decisiv sprijinul eficace oferit mai întâi de Gerhard Bersu – devenit în martie 1928 al II-lea Director al RGK (apoi în martie 1931 I.

(*Nachschrift*) la **Prefața** lui Schmidt, datat la 10 martie 1932.

⁹ M. Babeș, **Archaeology abroad in war time. German archaeologists in Romania during WW I**, comunicare prezentată la a XVI-a conferință EAA de la Haga, septembrie 2010 (cf. **Abstracts. 16th annual meeting of European Association of Archaeologists**, 2010, The Hague, p. 15).

¹⁰ Cf. și I. Nestor, **La Muzeul de Preistorie din Berlin**, în *RPAN* II-IV, 1940, p. 107-110. Spre deosebire de manuscrisul citat *supra*, nota 8, care tratează pe larg stațiunile de la Cucuteni și Sărata Monteoru (ambele săpate de H. Schmidt), avem aici de-a face cu o dare de seamă sumară, datată 2 septembrie 1934, cuprinzând însă și referiri la materialele de la Cernavoda (săpături Carl Schuchhardt), din Muntenia, de la Crângu și Cunești (Leo Frobenius) și din Oltenia, de la Sălcuța și Coțofeni (Schuchhardt). Cele mai multe dintre aceste materiale au fost studiate și catalogate de Nestor în timpul studiilor sale la Berlin (1928-1931), pe baza unui contract de lucru (*Werkvertrag*); unele au fost publicate de el încă din 1929 (Cernavoda).

Direktor)¹¹, iar mai târziu de profesorul Gero von Merhart, care tot atunci, în mai 1928, devenise titularul primei catedre de preistorie întemeiată în Germania, aceea de la Marburg/Lahn (fig. 2)¹². Astăzi știm, pe bază de documente, că, mai întâi, Bersu l-a invitat pe Nestor la săpăturile sale de la Goldberg, lângă Nördlingen, din 1928; un atestat semnat de Bersu la 3 decembrie 1928 îl caracteriza pe Nestor ca fiind „*ein ausgezeichnete Beobachter*” (un excelent observator) care „prin colaborarea sa a contribuit esențial la săpături”¹³. Se justifică, astfel, invitarea lui Nestor în anul următor – august 1929 – la săpăturile de la Feistritz (Carinthia), conduse de Bersu și de profesorul austriac Rudolf Egger. Pe lângă interesul științific, aceste săpături au avut un evident caracter de „școală” (*Lehrgrabung*) pentru studenții din Germania, Austria și țările învecinate, în special Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, România. Se manifesta astfel una dintre misiunile cele mai importante ale RGK, cea „internaționalistă”, de promovare a cercetării arheologice în țările Europei, în special în acelea care prezentau un interes particular pentru arheologia germană, dar care nu dispuneau în suficientă măsură de cadrele și mijloacele necesare și care, ca urmare, așteptau o valorizare

¹¹ Despre personalitatea lui Bersu, vezi W. Krämer, **Gerhard Bersu, ein deutscher Prähistoriker, 1889-1964**, 82. *BerRGK*, 2001, p. 5-101. De notat că Bersu îl secundase, ca student, pe Hubert Schmidt la săpăturile de la Cucuteni din 1910 – împrejurare ce ar putea explica simpatia sa față de tânărul arheolog român. Cea mai clară explicație ne-o oferă însuși Bersu în scrisoarea adresată lui Nestor la 17 iulie 1929 (*Arhiva RGK* 945, filele 7-9), din care cităm, în traducere: „eu am vrut mai întâi să vă scriu atunci când am citit frumoasa dvs. lucrare, care mie mi-a plăcut extraordinar și pentru care vă felicit, deoarece ea aruncă o lumină cu totul nouă asupra unor largi domenii ale cercetării neolitice din Europa de sud-est”. Lucrarea astfel elogiată, prima publicată de Nestor, era dedicată cronologiei neo-eneoliticului din România și apăruse în reputata revistă *Prähistorische Zeitschrift* 19, 1928, p. 110 urm.; autorul ei avea pe atunci 23 de ani!

¹² G. Kossack, **Gero v. Merhart und sein akademischer Unterricht in Marburg**, *Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte*, 7, 1986, p. 1-16; pentru istoria Seminarului în primii săi 50 de ani de existență, începând cu vremea lui Merhart, vezi E. Sangmeister, **50 Jahre Vorgeschichtliches Seminar der Philipps-Universität, Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte**, 1, 1977, p. 1-44.

¹³ Atestat (*Zeugnis*) dactilografiat pe hârtie cu antet al RGK, cu nr. înreg. 4492/28 B din 3 dec. 1928, sub semnătura lui G. Bersu, în calitate de conducător al săpăturii, păstrat în Arhiva privată Nestor, la IAB. Prezența lui Nestor la Goldberg, unde au participat mai mulți dintre viitorii săi colegi de la Marburg (Bittel, Dehn, Kimmig, v. Uslar, Werner) și unde a putut eventual să-l întâlnească și pe profesorul von Merhart, este înregistrată într-un istoric al acestor săpături, pe care îl datorăm lui H. Parzinger, **Der Goldberg. Die Metallzeitliche Besiedlung**, Mainz, 1998, p. 9-13.

corespunzătoare a potențialului lor arheologic. Pe această linie s-au situat și „călătoriile de studiu ale arheologilor germani și din țările dunărene” (*Studienfahrten deutscher und donauländischer Bodenforscher*), organizate anual între 1928-1937 de către RGK, în colaborare cu instituții din țările vizitate. În septembrie 1933, o asemenea călătorie, cea de-a cincea, organizată de arheologii maghiari (F. Tompa, A. Alföldi) de-a lungul Dunării, de la Budapesta la Turnu Severin, a fost prelungită pe teritoriul României (de la T. Severin, prin Herculan, Orăștie și Aiud, până la Cluj), ca urmare a demersurilor întreprinse de Ion Nestor și Constantin Daicoviciu¹⁴.

Din această perspectivă trebuie privit sprijinul constant și consistent de care a beneficiat Nestor din partea RGK și, personal, a lui G. Bersu de-a lungul anilor săi de formare și de afirmare în arheologia națională și europeană. Latura instituțională, excelând prin ordinea și punctualitatea germană, a fost fericit completată de relațiile umane, calde, sincere, profund serioase, dar nu lipsite de accente de critică și de fin humor, dintre actorii acestei istorii, Nestor – Bersu, cărora în 1931 li s-a alăturat von Merhart. Într-adevăr, în 22 aprilie 1930 Bersu îi scria lui Nestor, din nou, că în cazul în care la Berlin catedra lui Ebert rămânea vacantă, pentru doctorat îi recomanda în special universitatea din Marburg („*wenn Ihre Promotion in Betracht kommt, dann möchte ich Ihnen nach wie vor Marburg sehr empfehlen*”)¹⁵. Peste un an, în primăvara 1931, după intervenția lui Bersu pe lângă Merhart (21 aprilie), această propunere se realiza, prin înmatricularea lui Nestor la Marburg (fig. 4) și era anunțată de acesta prin scrisorile adresate lui Bersu la 26 aprilie și la 11 mai 1931¹⁶.

¹⁴ S. von Schnurbein, **Abriß der Entwicklung der Römisch-Germanischen Kommission unter den einzelnen Direktoren von 1911 bis 2002**, 82. *BerRGK*, 2001, p. 192-193 și 198; cf. și 23. *BerRGK*, 1933, p. 2-3. În **Fondul Nestor** din *Arhiva RGK*, 945, filele 196, 198-204, 209-213 se referă la pregătirea acestei călătorii, iar filele 214-218 cuprind impresii după încheierea ei; concluzia lui Bersu (31 oct. 1933) era că viitoarea *Studienfahrt* trebuia întreprinsă în România. În cele din urmă ea a fost programată abia pentru toamna anului 1939, sub directoratul lui E. Sprockhoff, dar a fost anulată în august, inevitabil, datorită amenințărilor celui de-al II-lea Război Mondial, care avea să înceapă cu atacul german asupra Poloniei la 1 septembrie.

¹⁵ *Arhiva RGK*, 945, fila 20. Traducere (M.B.): „În cazul că catedra de la Berlin nu va fi încă ocupată, atunci când veți avea în vedere susținerea doctoratului (*ihre Promotion*), atunci eu v-aș recomanda din nou foarte tare Marburgul”.

¹⁶ *Arhiva RGK*, 945, filele 78, 82 și 84. La acea dată, posibila disertație era deja scrisă

În fapt, Bersu îi oferise lui Nestor încă din primăvara 1930 atât tema generală a unei mari lucrări originale, care ar fi putut reprezenta o solidă disertație doctorală, cât și mijloacele materiale pentru realizarea ei. Concret, în scrisoarea sa din 2 mai 1930, Bersu îi făcea tânărului de numai 24 de ani, Ion Nestor, propunerea mai mult decât onorantă de a scrie pentru prestigioasele *Berichte RGK* „*einen zusammenfassenden Bericht über die prähistorische Forschung in Rumänien seit dem Kriege*”, promițând totodată un onorar generos de 60 RM per coală¹⁷. Răspunsul lui Nestor, la 9 mai 1930, este unul entuziast: „*In mir steigt schon ein warmer Enthusiasmus für diese Aufgabe auf. Es ist notwendig einmal einen sicheren Führer, eine klare Zusammenfassung der rumänischen Vorgeschichte der internationalen Forschung vorzulegen. Und das würde ich mit grosser Hingabe und in guter wissenschaftlichen Weise machen*”¹⁸.

Geneza acestei opere fundamenale a arheologiei românești poate fi urmărită, în amănunte, în documentele arhivei de la Frankfurt, deși tocmai piesa finală – manuscrisul **Der Stand** lipsește. Dispunem în schimb pentru perioada în care această lucrare a evoluat de la intenție

în cea mai mare parte, dar, pentru susținere, candidatul trebuia să fi frecventat universitatea în discuție (Marburg) cel puțin două semestre.

¹⁷ *Arhiva RGK*, 945, fila 21. Traducere (M.B.): „un raport sintetic privind cercetarea preistorică din România după război”.

¹⁸ *Arhiva RGK*, 945, filele 22-23. Traducere (M.B.): „În mine crește un cald entuziasm pentru această însărcinare. Este necesar ca odată să fie prezentat cercetării internaționale un ghid sigur, o sinteză clară a preistoriei românești. Eu aș face-o cu mare dedicare și într-o bună manieră științifică”. Într-o scrisoare imediat ulterioară, din 17 mai 1930 (filele 25-26), Nestor încerca să precizeze mai clar cadrul cultural și cronologic al lucrării: „*Das Römische möchte ich auslassen und das behandeln, was irgendwie als zur Vorgeschichte gehörend angesehen werden kann, also auch die Völkerwanderungszeit und die slawischen Altertümer*” (Traducere M.B.: „Aș dori să las deoparte ceea ce este roman și să tratez ceea ce poate fi oarecum privit ca aparținând preistoriei, așadar și epoca migrațiilor și antichitățile slave”). În cele din urmă, însă, la apariția sa, în ianuarie 1934, **Der Stand** se încheia cu cucerirea romană. Conform unui contract (*Verkvertrag*) încheiat în ianuarie 1936 cu noul director al RGK, Ernst Sprockhoff, Nestor s-a angajat la redactarea unei cuprinzătoare lucrări privind epoca migrațiilor, care apare în corespondența din anii următori ca „cel de-al doilea *Bericht*”, sau ca „Raportul privind epoca migrațiilor” (*Arhiva RGK*, 945, filele 295-296, 301, 303-304, 309-313, 321-322, 335, 343, 367, 378 și 386). Această lucrare nu a fost dusă la bun sfârșit, deși, atât înainte, cât și după cel de-al II-lea Război Mondial, Nestor a produs mai multe contribuții importante în domeniul arheologiei migrațiilor, domeniu în care este considerat a fi un adevărat deschizător de drumuri în România.

(aprilie 1930) la opul tipărit și ajuns la 25 ianuarie 1934 în mâinile autorului, de cca 220 file: scrisori, rapoarte de călătorie, deconturi, corecturi. Toate își așteaptă publicarea, pe moment ne mulțumim a aminti doar câteva. Așa, de exemplu, scrisoarea lui Bersu din 7 februarie 1933, („*unruhige Zeiten*” – „timpuri de neliniște” pentru savantul german de origine evreiască, în condițiile ascensiunii lui Hitler la putere), din care aflăm că i-a dat spre lectură corecturile din **Stand** renumitului arheolog german Paul Reinecke: „*es wird Ihnen sicher angenehm zu hören sein, dass er Ihre Arbeit sehr gelobt hat. So ein Lob aus Reineckes Munde ist etwas Seltenes*”¹⁹. La apariția vol. 22/1932 din *BerRGK* (ianuarie 1934), în care **Der Stand** ocupa nu mai puțin de 170 pagini și 27 planșe (fig. 5, cu corecturi pe exemplarul păstrat de autor), Nestor urma să capete 130 de „Separata” (extrase). Zece alte exemplare erau destinate Universității din Marburg, spre îndeplinirea acelei obligatorii condiții de oficializare a titlului de doctor. Ca urmare, diploma sa de *Doktor der Philosophie* a fost emisă abia la data de 24 ianuarie 1934, imediat după tipărire, dar la aproape doi ani de la susținerea disertației (fig. 6). La 13 ianuarie 1934 Nestor îi trimitea lui Bersu o listă cu numele a 25 de personalități ale arheologiei din Germania, căroră RGK urma să le trimită direct lucrarea; printre aceștia Reinecke, Schuchhardt, Unverzagt, Sprockhoff, Kunkel, von Richthoffen, Jankuhn, se înțelege însă că în frunte se aflau numele celor căroră Nestor le datora recunoștință în cel mai înalt grad: Bersu și adjuncții săi Zeiss și Stade, de la RGK din Frankfurt, și profesorii von Merhart și Jacobsthal de la Universitatea din Marburg²⁰. Pe lângă diploma de *Dr.Phil.*, apariția cărții i-a adus lui Nestor și alte satisfacții. La 18 decembrie 1933 (*Arhiva RGK*, fila 233) Bersu îi comunica expedierea spre București a diplomei de membru corespondent al Institutului Arheologic German și, în direcția inversă, la 4 iunie 1934, Nestor transmitea lui Bersu știrea că **Der Stand** a fost distins cu „Premiul Vasile Pârvan” al Academiei Române. Premiul, împărțit cu Al. Bărcăcilă, îi aducea echivalentul sumei de 375 mărci germane (RM), dar nu reușea

¹⁹ *Arhiva RGK*, 945, fila 173. Traducere (M.B.): „...vă va fi sigur plăcut să auziți, că el a lăudat foarte tare lucrarea dvs. O astfel de laudă din gura lui Reinecke este o raritate”. În răspunsul său către Bersu (fila 175), la 25 martie 1933, Nestor mărturisește: „*Es war für mich ein großes Trost in meiner Elend, zu hören, daß Reinecke meine Arbeit gelobt hat*” (Traducere M.B.: „A fost pentru mine, în mizeria mea, o mare consolare să aud că Reinecke mi-a lăudat lucrarea”).

²⁰ *Arhiva RGK*, 945, fila 238.

însă să-l scoată pe Nestor din mizeria materială, accentuată de o stare precară de sănătate (citată din aceeași scrisoare: „*Die Wahrheit ist beinahe, dass ich mich hier fast gar nicht ernähre*”) ²¹.

Această grea situație era cunoscută mentorilor săi din Germania. Nu întâmplător, în prima săptămână a anului 1934, profesorul von Merhart îi expediasse lui Nestor printr-o bancă din Zürich suma de 250 franci elvețieni. Explicația acestui gest venea puțin mai târziu, printr-o scrisoare expediată de Merhart la 19 ianuarie: „Banii trimiși sunt din partea mea și a Comisiunii (RGK) și sunt destinați pentru susținerea relațiilor noastre cu străinătatea. Această susținere ar trebui să se realizeze în așa fel încât principalul nostru punct de sprijin (*unser Hauptstützpunkt*) să fie asigurat prin hrănire cumpătată și folosirea medicamentelor necesare pentru restabilirea sănătății sale. Băutura și țigarele nu fac parte dintre măsurile de întărire” (*Suff un Zigaretten gehören nicht zu den Aufbaumassnahmen*) ²². Recunoaștem aici stilul sarcastic, dar nu lipsit de afecțiunea lui von Merhart pentru elevul său român. L-am mai întâlnit într-o altă scurtă scrisoare din 15 august 1932, în care profesorul își muștra elevul, care nu trimisese încă fotografia sa și a soției pentru galeria de portrete a Seminarului de preistorie: „Dacă fotografia d-tale și a soției nu sosesc curând, voi atârna o ramă goală și voi scrie în ea: «Portretul lipsește, deoarece Dr. Nestor trăiește în Balcani». Ați înțeles? Nu în Europa est-centrală!” ²³. Amenințarea, mai curând amuzantă decât severă, și decontarea cheltuielii respective au avut efectul scontat; chipul lui Nestor și acela al soției sale, Roza, ocupă și astăzi un loc privilegiat, al șaptelea, în glorioasa galerie a doctorilor în preistorie de la Marburg (fig. 1, sus dreapta). Aprecierea lui Merhart era însă, într-adevăr, foarte pozitivă și se reflectă în primul rând în referatul la disertația lui Nestor, datat 12 martie 1932. Citez din concluzii: „*Diese Leistung ist nicht gering, zeigt überall eine überlegene Vertrautheit des Verf. mit Stoff und Methode, gutes Urteil und erfreuliche Vorsicht. Nestor wird die deutsche Schule - er war noch Schuler Eberts - in Rumänien in Ehren vertreten. Ich schlage der Fakultät Annahme der Arbeit mit dem*

²¹ Arhiva RGK, 945, filele 258-259. Traducere (M.B.): „Adevărul este că eu nu mă hrănesc aici aproape deloc”. Din aceeași scrisoare reiese că, din când în când, Nestor era ajutat de Andrieșescu cu bani.

²² Arhiva Seminar Marburg, document 24 (numerotarea noastră, traducere M.B.).

²³ Arhiva Seminar Marburg, document 12 (= nr. înregistrare Marburg 120/32).

Prädikat «Sehr Gut» vor”²⁴. Aceeași apreciere rezultă și din scrisorile mai târzii, din anii 1936-1942, când Nestor confirmase prin noi publicații consistente doctoratul său și, implicit, prestigiul școlii de la Marburg.

În fapt, la recomandarea lui Bersu, Nestor a studiat la Marburg doar două semestre, atât cât îi era necesar, după regulamente, pentru a-și putea prezenta dizertația **Die ältere und jüngere Steinzeit Rumäniens. Der Stand der Forschung**, reprezentând prima parte, deja scrisă la mijlocul anului 1931, din **Stand-ul** pregătit la îndemnul lui Bersu pentru 22. *BerRGK*. Pe o carte poștală ilustrată, datată 28 aprilie 1932, Nestor îi raporta mentorului său: „Ergebenste Grüße nach meiner Promotion - (und nach dem darauffolgenden Fest!). Ich habe es geschafft – bin mit «sehr Gut» durchgegangen”²⁵. În ciuda timpului scurt petrecut la Marburg (octombrie 1931 – mai 1932), Nestor va fi beneficiat din plin de îndrumările profesorului și, pe de altă parte, s-a integrat în cercul internațional al elevilor lui Merhart, pe care îi putem recunoaște într-o caricatură apărută în publicația satirică festivă, redactată de aceștia în decembrie 1931, cu titlul *P.Z.*, circumstanțiat prin etichetele **Festausgabe** și **Am Abend** Îi recunoaștem acolo pe Holste, von Uslar, Uenze, Werner, pe olandezul Bursch și românul Nestor, dominați de majestuoasa siluetă a profesorului von Merhart (fig. 7)²⁶. Cu mulți dintre aceștia, – în special

²⁴ Arhiva *Seminar Marburg*, document 6, intitulat **Gutachten zu Jon Nestor: „Die ältere und jüngere Steinzeit Rumäniens. Der Stand der Forschung”** (Referat la Ion Nestor, „**Epoca veche și recentă a pietrei în România. Stadiul cercetării**”) din care cităm concluzia (traducere M.B.): „Această performanță nu este mică, ea arată peste tot o superioară intimitate a autorului cu materialul și metoda, o judecată bună și prudență îmbucurătoare. Nestor va reprezenta cu cinste în România școala germană – el a fost și elevul lui Ebert. Propun facultății acceptarea lucrării cu calificativul «foarte bine»”.

²⁵ *Arhiva RGK*, 945, fila 131, carte poștală cu vederea generală a orașului Marburg. Traducere (M.B.): „Cele mai devotate salutări după suținere (și după cheful ce a urmat!). Am reușit - am trecut cu «foarte bine»”.

²⁶ Titlul *P.Z.* trimite evident la prestigioasa revistă *Prähistorische Zeitschrift* iar etichetele suplimentare sugerează o ediție festivă (**Festausgabe**) de seară (**Am Abend**) din ziua de 17 decembrie 1931. Pe aceeași pagină de titlu numele Seminarului de Preistorie apare ca „*Vorgeschichtliches Zentralforschungsinstitut*” (Institutul central de cercetare de preistorie) – un titlu imaginar trădând, cu humor, ambițiile primei generații de doctoranzi în preistorie de la Marburg. În tabloul colectiv din sala bibliotecii, îl recunoaștem pe Nestor (al doilea de sus, în stânga), cu ținuta în colțul gulerului și ochelarii ridicați pe frunte, într-o atitudine tipică, pe care a păstrat-o până la sfârșitul vieții sale. În dreapta, al treilea de sus în jos, îl vedem pe Joachim Werner, mare fumător de pipă până la bătrânețe.

cu Joachim Werner, și dintre ceilalți membri, mai tineri, ai școlii de la Marburg, cu Dehn, Krämer, Rastery, Kossack, Coblenz, – Nestor a păstrat relații excelente până la anii senectuții, chiar și atunci când împărțirea Europei în lagăre opuse a dat naștere Cortinei de Fier²⁷. Astfel, deși nu a fost *stricto sensu* o creație a școlii de la Marburg, cel de-al 7-lea *Dr.Phil.* al acestei școli, Ion Nestor, prin activitatea și opera sa ulterioară, a justificat și el cuvintele pe care Merhart i le-a adresat, ca un testament, în finalul unei scrisori din 4 aprilie 1940: „*Die Freude am Werk meiner Schüler ist mir, mehr als Sie ahnen, die stärkste Freude und der Erfolg meiner Schüler mein herzlichster Wunsch. Denn die Zukunft meines Werkes liegt bei Euch, nicht mehr bei mir*”²⁸.

Privită dintr-o asemenea perspectivă generoasă, activitatea lui von Merhart ca profesor la Marburg, ca și aceea a lui Bersu ca „manager” științific la Frankfurt, au slujit, într-o epocă de turbulență, nu numai arheologiei germane, ci arheologiei internaționale. Iar arheologia românească trebuie să le păstreze, chiar și după atâta timp, o neuitată datorie de recunoștință.

În vara anului 1932 Ion Nestor se întorcea definitiv în România, cu știința și experiențele dobândite în Germania. Îl aștepta în țară un larg câmp de cercetare, îl aștepta Muzeul Național de Antichități, condus încă de fostul său profesor Andrieșescu, îl așteptau colegii săi din alte instituții, doritori de a colabora, precum Dinu V. Rosetti – arheologul Bucureștilor sau C.S. Nicolăescu-Plopșor, cu al său Institut de Arheologie Olteană. Îl aștepta mai tânărul Dumitru Berciu, care își câștigase primele galoane, ca student, pe săpăturile lui Ioan Andrieșescu de la Oinac și de la Agighiol, din anii 1929-1931, și pe care îl vedem „lipit” de Nestor în fotografiile din iulie 1932 de pe tell-ul excavat de

²⁷ De aceste relații și de prestigiul lui Ion Nestor au beneficiat, la rândul lor, elevii și colaboratorii profesorului, recomandați de el colegilor săi germani; autorul acestor rânduri își amintește cu recunoștință și nostalgie de ospitalitatea și sprijinul generos de care s-a bucurat în anii 70 din partea marilor arheologi germani ai vremii: W. Dehn (Marburg), J. Werner și G. Kossack (München), W. Krämer (prima invitație și prima „ieșire” în Vest, la RGK, 1970) sau W. Coblenz (Dresda), la care fusese trimis de profesorul Nestor.

²⁸ Arhiva *Seminar Marburg*, document 34; traducere (M.B.): „Bucuria față de opera elevilor mei, îmi este – mai mult decât bănuți – cea mai puternică bucurie, iar succesul elevilor mei este urarea mea cea mai cordială. Căci, viitorul operei mele nu se mai află la mine, ci la voi”.

Rosetti la Vidra (fig. 8)²⁹. Într-o primă perioadă, eforturile lui Nestor s-au concentrat pe definitivarea **Stand**-ului: completări, verificări, confecționarea ilustrației, corecturi în șpalturi și apoi în pagini (*Fahnen- und Umbruchkorrektur*)— operații complicate și obositoare, la care a beneficiat de ajutorul personal al lui Bersu și care au durat până la apariția lucrării în ianuarie 1934. Un an mai târziu, nerăbdător Nestor se interesa de eventuale recenzii apărute, în afara aceleia semnate de Pittioni³⁰. Răspunsul lui Bersu a fost negativ, dar în același timp unul apreciativ, liniștitor: „Es ist immer so, dass Besprechungen von guten Arbeiten viel seltener erfolgen, wie von schlechten”³¹.

Cu aceasta se încheia capitolul **Der Stand**, drumul strălucitor al lui Nestor în știință a continuat însă cu scrieri mai mici, dar de aceeași valoare excepțională, publicate în periodicele reputate ale vremii. De acum, elevul lui Pârvan și Andrieșescu, al lui Bersu și von Merhart, devenise un om de știință matur, independent, cu un mesaj propriu, care a contribuit hotărâtor la dezvoltarea arheologiei românești pre- și protoistorice în deceniile ce au urmat. Prin aceasta trebuie să înțelegem nu numai opera lui Nestor, ci și școala care simbolic îi poartă încă numele, indiferent de apartenența instituțională a „elevilor”, la aproape patru decenii de la dispariția Maestrului.

²⁹ Relațiile dintre cei doi aveau să cunoască momente dificile peste câțiva ani (1937), când publicarea „tezaurului Negrescu” de către Berciu în colaborare cu E. Benninger (Viena) a venit să lezeze „drepturile de publicare” dobândite anterior de Nestor și Nicolăescu-Plopșor (*Arhiva RGK*, 945, filele 341-342, 344, 350-351, 357-358). Cât de mult au putut degenera relațiile dintre oameni în condițiile regimului comunist din România ne-o arată, din păcate, activitatea lui D. Berciu ca informator activ, agent neobosit al Securității (nume de cod *Drăgan Ion*), dirijat spre spionarea permanentă a lui Ion Nestor în anii 1959-1963 (cf. M. Babeș, în *SCIVA* 58, 2007, 3-4, p. 328 urm., cu notele 14 și 21; o bază documentară grăitoare în acest sens ne oferă I. Opreș, **Istoricii și Securitatea**, I, București, 2004, p. 21-149, cu numeroase documente facsimilate, la p. 125-149).

³⁰ *Arhiva RGK*, 945, fila 283. Nestor către Bersu la 22 februarie 1935, sugerându-i să intervină la Reinecke și Lantier pentru a scrie recenzii la **Der Stand**. Cf. și *supra* nota 3.

³¹ *Arhiva RGK*, 945, fila 284. Scrisoare Bersu către Nestor, din 25 martie 1935 (traducere M.B.): „Mereu este așa, că recenzii ale lucrărilor bune apar mult mai rar decât ale celor slabe”. În România înregistrăm doar recenzia lui Radu Vulpe, în *Revista Istorică Română (RIR)* 4, 1934, p. 310-320, urmată de răspunsul lui Nestor, în *RIR* 5-6, 1935-1936, p.431-441, și de o replică a lui Vulpe, tot în *RIR* 5-6, 1935-1936, p. 441-450. În memoriile sale (**Oameni și cioburi**, Călărași, 1993, p. 107), Vladimir Dumitrescu afirmă că a scris și el o recenzie pentru revista *Istros*, rămasă însă inedită datorită dispariției revistei.

Bersu, von Merhardt and their pupil Ion Nestor

Abstract

This paper discusses the relationship between two important German scholars and their Romanian pupil, Ion Nestor (1905-1974). The German scholars were the director of the *Römisch-Germanische Kommission* (RGK) from Frankfurt am Main, Gerhard Bersu (1889-1964), and the first *Ordinarius* in Prehistory at a German University (Marburg/Lahn), Gero von Merhart (1866-1959). Nestor would become the most important Romanian scholar of the 20th century in the field of pre- and protohistoric archaeology. His relationship with his German supervisors illustrates the successful contribution of experienced archaeological traditions such as of Germany for the development of the discipline, especially in the field of prehistoric archaeology, in another country. A large number of still unpublished documents serve as the basis of this paper. In particular, it analyses the letters exchanged between Nestor and his German mentors, kept in the RGK archive and in the archive of the *Vorgeschichtliches Seminar* in Marburg . These allows to reconstruct the evolution of the young Romanian archaeologist in his study years in Germany (1928-1932). Moreover, they allow us to follow step by step the birth of his fundamental work *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien* (22. Bericht RGK 1932) which brought him the Dr. Phil. (PhD) title from the University of Marburg . This book exerted a strong and lasting influence on the development of the Romanian archaeology in the following decades, when Nestor himself became Professor at the University of Bucharest (1945) and mentor of a new generation of Romanian archaeologists.

,Fig. 1. Ion Nestor (1905-1974): 1-2. fotografie pentru „galeria doctorilor” a Seminarului de Preistorie, Marburg (1932); 3. cu Ioan Andrieșescu la Sărata Monteoru (1926-1927); 4. la săpăturile de la Holboca (1951).

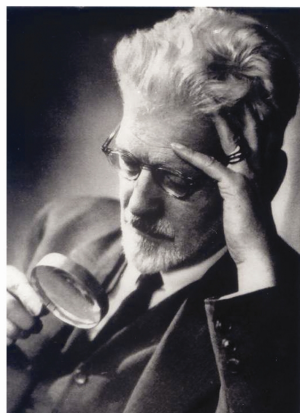
Vasile Pârvan

Ioan Andrieșescu

Gerhard Bersu

Gero von Merhart

Fig. 2. Mentorii români și germani ai tânărului Ion Nestor: Pârvan, Andrieșescu, Bersu și von Merhart.

Fig. 3. Filă din „Carnetul de studii” (*Studienbuch*) al studentului I. Nestor, Universitatea Friedrich-Wilhelm din Berlin, mai-iulie 1929.

Philipps-Universität Marburg.

Nachdem Herr Jon Nestor

aus Focsani

durch Handschlag feierlich gelobt hat,
den akademischen Gesetzen und Behörden Gehorsam zu leisten,
den akademischen Lehrern die schuldige Achtung zu erweisen,
einen seines Standes würdigen Lebenswandel zu führen,
seinen Studien mit Eifer obzuliegen,
ist er als Student der

philosophischen Fakultät

unter unsere akademischen Bürger aufgenommen worden.

Marburg, den 6. Mai 1931.

Der Rektor der Universität

Kersch

Matr.-Nr. 1679.

Fig. 4. Atestat de înmatriculare la Facultatea de Filosofie, respectiv de primire în rândurile „cetățenilor academici” al Universității Philipp din Marburg (6 mai 1931).

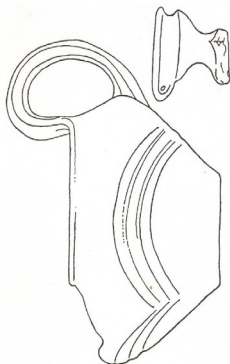

Abb. 18, Tongofaße, Periarms, $\frac{1}{2}$ n. Gr. Museum Arad.

verzirtes rechteckiges Blech mit eingetrollter Schmalseite (Abb. 19)^{12a}. Ein spiralförmiges Armband aus einem im Durchmesser plankonvexen Bronzeblech (Abb. 17, 3), wieder ein zierlich gefalteter Typus der frühen Bronzezeit Ostmitteleuropas, stammt aus Rodas Gruppe II. Die Gruppe IV ergab unter anderem eine knochenene Pfeil- oder Lanzenspitze von eigenartiger Form sowie ein mit breiten Hohlkloben verzirtes Gefäß, welches von der übrigen Friesland-Indenware in Form und Verzierung leicht abweicht (Abb. 18).

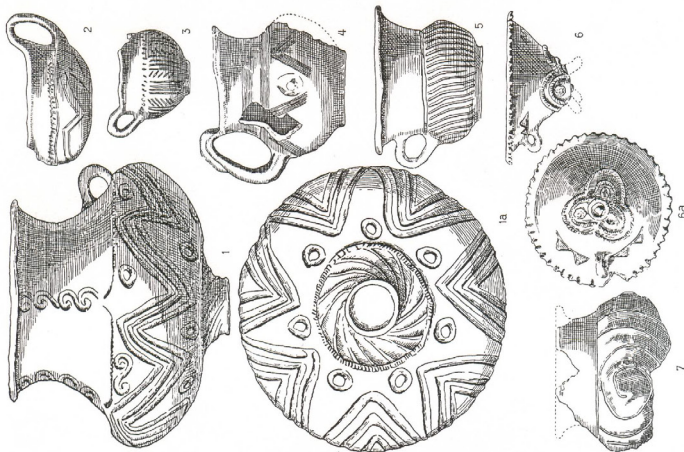
Abb. 19. Bronzeplättchen.
Periamuq.
2/3 n. Gr. Museum Arad.

Langyel-Stile, jetzt Theiß-Kultur genannt) in ihren späteren Ausprägungen und übernimmt nach Ausweis der Metalltypen das Bronzelegieren von dem entwickelteren Süden. Sie greift dann über die Theißebene bis in das Gebiet der mittleren Donau über (Wieselburger Gruppe), wo sie an die z. T. gleichzeitige und verwandte Aunjetitzer Kultur stößt. In ihren Anfängen, zeitlich

¹¹⁾ Der Typus der rechteckigen Blaspaltien mit eingeregelter Schrägenlinie (Tafelbild 1) ist in der frühen Bronzezeit der Gegend um der mittleren Donau recht verbreitet und tritt in der Folgezeit in der Bronzezeit der Karpaten (Vojvodina), der spätgenauereuropäischen Bronzezeit und in der jüngeren Bronzezeit fort. Die Blaspaltien mit der rechteckigen Blaspaltienlinie sind sich durch die Blaspaltienlinie mit der rechteckigen Blaspaltienlinie und der Schrägenlinie (Tafelbild 1) voneinander abgrenzen. Eine unserer Stücke ist identisch Blaspaltien ist aus einem Hingebild der mittleren Bronzezeit (Tafelbild 1). Die Vergleichsreihe ist aus der mittleren Bronzezeit (Tafelbild 1).

140) Dazu ist auch 41, 215ff. zu vergleichen.

22. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1932.

Otomani.
2, 3. Aus Schicht I; 1. Aus Schicht II; der Rest aus Schicht III.
1—7. $\frac{1}{2}$ n. Gr.
Museum Cluj.

Unter dem Rektorate des Professors der
Pharmakologie Dr. Max Baur verleiht die
Philosophische Fakultät der Philipps-Universität
durch ihren Dekan Dr. Dietrich Mahnke, Professor
der Philosophie,

Herrn Ion Nestor
aus Jocsani

auf Grund seiner sehr guten Arbeit: „Der Stand
der Vorgeschichtsforschung in Rumänien“ und
auf Grund seiner sehr gut bestandenenen mündlichen
Prüfung

Titel, Rechte und Würden
eines Doktors der Philosophie.

Vollzogen zu Marburg am 24. Januar 1934.

Der Rektor der Universität:

Der Dekan der Fakultät:

Fig. 6. Diploma de doctor (*Dr. Phil.*) a lui Ion Nestor, emisă de Universitatea Philipp din Marburg, la 24 ianuarie 1934.

Fig. 8. În vizită la săpăturile de la Vidra, în vara 1932: (sus) în prezența un unui grup de școlari, avându-l în mijloc pe Marele Voievod de Alba Iulia, viitorul rege Mihai al României; (jos) împreună cu soția sa Roza, cu familia Dinu V. Rosetti și cu D. Berciu (4 iulie 1932).